
Notes

Entorn de la naturalesa anatòrica dels pronoms personals en català, per Gemma Rigau i Oliver

Un repàs als tractats i manuals en ús de gramàtica catalana palesa que els pronoms anomenats personals hi són encara considerats amb persistència com a substituïts del nom.¹ I, un cop enunciativa la seva funció substitutiva, l'interès dels gramàtics se centra a classificar-los segons la presència o absència de tonicitat i a estudiar-ne les funcions sintàctiques possibles dins la frase. Ara bé, el pes específic dedicat a l'anàlisi sobretot d'aquesta última qüestió —tanmateix suggestiva, a més d'important— ha entelat l'interès per l'estudi d'altres aspectes també ben importants però que, de fet, s'han deixat de banda com a irrelevants

o inexistents.² Per exemple, són excepció³ els autors que s'han adonat (en la línia de les observacions de Bloomfield, Bally, Benveniste, etc.) que no tots els pronoms personals substitueixen elements anteriorment apareguts a la frase o discurs. I cal dir això mateix a propòsit del fet que la substitució d'un element per part d'un pronom no té pas sempre la mateixa naturalesa: ningú no sembla donar-hi cap importància.

Ara no és pas qüestió, aquí, de plantejar estudis exhaustius sobre els pronoms personals en català, i encara menys de delimitar-

1. D'acord amb la definició de J. MARVA, *Curs superior de gramàtica catalana* (Barcelona 1968), p. 179, paradigmàtica en aquest sentit, els pronoms personals són els que s'usen per a substituir els substantius, sols o acompanyats d'atributs i complements, en qualsevol de llurs funcions dins l'oració.

2. La mateixa consideració dels pronoms anomenats personals es reflecteix fins i tot als temaris per a oposicions de professors de català als instituts de Catalunya, recentment celebrades.

3. P. Fabra n'és una. Vegeu la seva definició de pronom a la p. 34 de *Gramàtica catalana* (Barcelona 1956).

ne o definir-ne el concepte. La present nota té les limitades intencions d'insistir, arran dels buits suara esmentats, en l'existència de dues classes diferents dins el sistema pronominal català: d'una banda, la dels pronoms deíctics o no anafòrics, i, de l'altra, la dels pronoms anafòrics (o substituïts anafòrics, si es vol), els quals seran presentats en el marc general de les relacions anafòriques. A propòsit de la seva funció anafòrica, justament, es mirarà de confegir algunes reflexions sobre els processos anafòrics en general i de propugnar-ne un tractament teòric unificat.

Tota relació anafòrica entre una unitat lingüística i una altra unitat de la mateixa frase o discurs⁴ que anomenem *antecedent* comporta una relació d'identitat semàntica.⁵ Ja ho diu L. Tesnière: «*La connexion anaphorique exprime une identité et constitue par là un véritable renvoi sémantique. Tel est d'ailleurs le sens étymologique du grec αναφορά, 'référence, renvoi'.*»

L'anàfora és un dels mecanismes més importants de cohesió de les frases d'un discurs, precisament perquè la seva naturalesa no és pas sempre oracional, sinó que sovint sobrepassa els límits de la frase. Així ho reconeix el mateix Tesnière⁷ quan escriu que «*l'anaphore n'est pas limitée au cadre de la proposition ou de la phrase. Elle le dépasse souvent. Et un anaphorique peut très bien établir une connexion sémantique entre deux phrases qui ne sont pas unies par une connexion syntaxique. Elle joue alors entre une phrase subséquent et une phrase précédente.*»

L'exponent més persistentment atès dels processos anafòrics en general ha estat des de sempre el procés de pronominalització. Pel que fa només a la lingüística generativa, si ens hem de creure els càlculs de V. Sánchez de Zavala,⁸ la qüestió de la pronominalització porta ocupades fins avui als generativistes tantes hores de treball i pàgines impreses com les que els han ocupat la res-

ta de problemes lingüístics en el seu conjunt. Tanmateix, només de fullejar sumàriament les publicacions generativistes, se'n treu aquesta idèntica impressió. Això no significa, però, que els pronoms siguin els únics elements lingüístics capaços d'establir una relació anafòrica,⁹ i així ens ho mostren les frases d'(1), on els elements interpretats anafòricament són subratllats.

- (1) a. Si veus *en Pere*, digues-li que plou
b. Vaig trobar *en Pere* a la biblioteca, però *l'antipàtic* no em va ni saludar
c. En *Pere balla sardanes* i en Joan també *ho fa*

Tant a (1a) com (1b) el sintagma nominal *en Pere* actua com a antecedent d'un element anafòric que apareix més endavant a la frase. Aquest element, que a (1a) té naturalesa pronominal, no en té, en canvi, a (1b). A (1c) la relació anafòrica s'estableix entre un sintagma verbal ple, *balla sardanes*, i un pro-sintagma verbal, *fer-ho*. Entenem, doncs, que en aquesta frase l'expressió *ho fa* equival a l'expressió *balla sardanes*.

Acabem de constatar que la funció anafòrica no és pas exclusiva dels pronoms. Observem ara que els pronoms —i en concret els pronoms anomenats personals— no pas sempre tenen naturalesa anafòrica, tot i que sovint la gramàtica tradicional els l'ha atorgada (i, així, se sol afirmar que la característica d'aquests pronoms és la de ser emprats per substituir els substantius). Tanmateix, alguns representants de la gramàtica tradicional han posat l'èmfasi en la capacitat deíctica dels pronoms, com palesen les paraules del Brocense,¹⁰ les quals, escrites el 1587, reproduïm tot seguit: «*¿Cómo pueden [los pronombres] colocarse en lugar del nombre, si con ello aludimos a cosas que no tienen nombre o a aquellas cuyo nombre ignoramos? [...] Así, pues, estos pronombres son más antiguos que los nombres ¿Cómo, entonces, se llamarán pronombres? Porque la sustancia indivisible (por decirlo como físico) se explica mejor y más particularmente por estos pronombres que por los nombres propios, pues cuando digo ego no se puede entender a ningún otro, pero cuando digo Franciscus se puede uno referir a otro Franciscus, de donde resulta que Franciscus puede colocarse en lugar de ego más bien que al revés.*»

9. Això no obstant, el *Diccionario general de la lengua catalana* dona la següent definició de la veu *anafòric*: «En gramàtica, dit d'un mot pronominal emprat per a denotar la mateixa idea que un nom dit precedentment.»

10. F. SÁNCHEZ DE BROZAS, *Minerva* (Madrid 1976), p. 51.

4. Entenem per discurs la unitat lingüística formada per un conjunt coherent de frases.

5. El terme *relació anafòrica* és emprat aquí per a fer menció tant a l'anàfora pròpiament dita com a la catàfora, cas en què un sintagma nominal o consegüent es troba darrera d'un pronom anafòric, com a la frase següent: Quan li van donar el premi, tothom felicità en Joan (sempre, és clar, que li i en Joan facin referència a la mateixa persona).

6. *Éléments de syntaxe structurale* (París 1959), p. 86.

7. *Op. cit.*, p. 87. El subratllat és nostre.

8. V. SÁNCHEZ DE ZAVALA (ed.), *Semántica y sintaxis en la lingüística transformatoria* /2 (Madrid 1976), p. 203.

La raó per la qual els pronoms personals no tenen tots la mateixa naturalesa a les llengües com el català resideix —com tantes vegades han remarcat lingüistes i filòsofs— en el fet que les tres persones gramaticals no són equidistants ni semblantment originades. Així, doncs, els pronoms de tercera persona gramatical són diferents dels de la primera i segona persona, perquè —com assenyalava E. Benveniste—¹¹ la tercera persona té per funció expressar la *no persona*: són pronoms que trameten a tot allò que no és ni l'emissor ni el receptor de l'enunciació (o acte de produir una frase o discurs), a tot allò que no és ni *jo* ni *tu*. No trameten a si mateixos —rebla Benveniste—, sinó a una situació objectiva. En altres paraules: connecten amb un altre element de la frase o discurs amb el qual estableixen una *relació anafòrica*.¹²

Contràriament als pronoms de tercera persona, els de primera i segona persona són emprats per a mostrar les persones participants a l'enunciació. *Jo, em, mi, nosaltres...*¹³ assenyalen l'emissor dels discurs; *tu, vosaltres, et...* assenyalen el receptor o receptors. Es tracta, per tant, de pronoms personals *dèictics* o *no anafòrics*, que el sistema pronominal català presenta al costat dels pronoms personals anafòrics.

Hem dit que els pronoms de tercera persona són els pròpiament anafòrics, ja que remeten a un element aparegut a la frase o discurs amb el qual mantenen una determinada relació d'identitat semàntica.¹⁴ Ara bé, en català no tots els pronoms de tercera persona estableixen el mateix tipus de rela-

ció anafòrica. N'és la causa el fet que alguns pronoms del sistema pronominal combinen el caràcter anafòric amb el caràcter definit i referencial.

Basant-nos en la distinció fregeana entre sentit i referència, podem reconèixer dos tipus d'anàfora: *l'anàfora de referència* i *l'anàfora de sentit*.¹⁵ Glottlob Frege,¹⁶ considerava separatament la *referència* i el *sentit* de les expressions nominals (o noms propis, com ell les anomena). L'objecte designat per una expressió és la seva referència, i la peculiar manera de referir-se a l'objecte és el seu sentit. Així, segons Frege, les expressions de (2) tenen idèntica referència però divers sentit.

- (2) a. L'estrella del matí
- b. L'estrella de la nit

Ambdues designen el segon dels planetes del sistema solar: Venus. Ara bé, a (2a) remarcuem que és Venus la darrera estrella que els nostres ulls perceben abans de la sortida del Sol, mentre que a (2b) subratllem que és Venus la primera estrella que apareix tan bon punt el Sol es pon. Donem, doncs, diferent sentit però idèntica referència a aquestes expressions. Això mateix podríem dir dels sintagmes nominals de (3), els quals fan referència a la mateixa persona: Crist, bé que tenen divers sentit ja que a (3a) expressem que fou crucificat i a (3b), en canvi, que ressuscità.

- (3) a. El crucificat
- b. El ressuscitat

El sentit de les expressions, diu Frege, és conegut pels usuaris de la llengua pel sol fet de parlar-la. El coneixement de la referència d'una expressió, contràriament, no és donat pel sol fet de parlar la llengua, sinó que cal acudir a la realitat. D'altra banda, l'existència d'un sentit no implica necessàriament l'existència d'un referent. Això fa que, a vegades, a certes expressions els manqui la referència.

11. *Structure des relations de personne dans le verbe, La nature des pronoms*, articles recollits a *Problèmes de linguistique générale* (París 1966).

12. A propòsit dels pronoms personals de tercera persona, escriu L. Bloomfield, *El llenguatge* (Barcelona 1978), ps. 287 i s: «En una gran mesura, certs tipus de substitució es caracteritzen encara per la circumstància que la forma a què s'aplica la substitució ha aparegut en la parla recent. Així quan diem *Ask that policeman, and he will tell you*, "Preguntat-ho a aquell guarda, i ell t'ho dirà", el substitut *he* significa, entre altres coses, que s'ha dit recentment l'expressió substantiva singular masculina que *he* reemplaça. Un substitut que implica això és un substitut *anafòric* o *dependent*, i la precedent forma reemplaçada és l'*antecedent*.»

13. Cal recordar aquí que *nosaltres* no és mai el plural de *jo*. De *jo* només n'hi ha un a l'acte d'enunciació. *Nosaltres*, però, pot incloure, a més de la primera persona, la segona (*jo + tu*) o bé pot excloure-la (*jo + ell/ells*).

14. Excepcionalment també els pronoms de tercera persona poden ser emprats dèicticament, per exemple, en lloc d'un pronom demostratiu. Aquest és el cas del diàleg següent si l'emis-

sor de la segona frase la pronuncia tot assenyalant una persona que es troba present en el lloc de l'enunciació:

—Qui és el culpable?

—Ell, ell és el culpable.

15. La distinció entre elements anafòrics per identitat de referència i per identitat de sentit es troba a P.M. Postal, *Anaphoric Islands*, «Chicago Linguistic Society», 5 (Chicago 1969), ps. 205-239, i principalment a J. T. Grinder i P. M. Postal, *Missing Antecedents*, «Linguistic Inquiry», 2, 3 (1971), ps. 269-312.

16. *Über Sinn und Bedeutung* (1892), article recollit a *Estudios sobre semántica* (Barcelona 1971), ps. 49-84.

La distinció fregcana ens ajuda a donar compte de les diferències existents entre aquells elements de la nostra llengua que han de ser considerats com a elements anafòrics. Així, considerarem que dos o més elements mantenen relació anafòrica de referència si tenen idèntica referència, és a dir, si són *correferencials*, com els elements subratllats de (4).

- (4) — Has vist *la Maria*?
— Sí, ja l'he vista

D'altra banda, direm que dos o més elements mantenen relació anafòrica de sentit si tenen idèntica significació, sense ser, però, *correferencials*. Aquest és el cas dels elements subratllats de (5): *gana* i *en* tenen el mateix sentit però no expressen «la mateixa gana».

- (5) Jo tinc *gana* i tu també *en* tens

A tots dos tipus d'anàfora es fa evident que, tal com fa notar L. Tesnière, la relació anafòrica comporta una relació d'identitat.

La relació anafòrica de referència s'estableix sempre entre sintagmes nominals; per exemple, entre un sintagma nominal ple i un pronom personal definit no defectiu,¹⁷ o bé entre un sintagma nominal ple i un pronom relatiu. També dos o més sintagmes nominals plens poden mantenir aquest tipus de relació. Si els sintagmes nominals *Verdaguer*, *el sacerdot poeta*, i *l'autor de Canigó* apareixen en un mateix discurs, hom els interpretarà com a sintagmes nominals *correferencials* perquè fan referència a la mateixa persona, encara que no comparteixin el mateix sentit. Aquest fet ens mostra que la identitat de referència no comporta necessàriament identitat de sentit.¹⁸

17. Considerem, d'acord amb Fabra, els pronoms possessius i els reflexius com a pronoms personals.

18. Heus aquí un fragment extret de la traducció de J. Carner de *Pickwick*, de Charles Dickens (Barcelona 1970), p. 948, que exemplifica l'establiment de relació anafòrica de referència entre sintagmes nominals plens:

«—Espero —va dir el senyor Pickwick— que el nostre *voluble company* no fa cap cosa absurda, de la saga estant.

«—Oh, cal —va respondre Ben Allen—. Fora de quan està una mica alegre, *Bob és el més quiet dels mortals*.

«En aquell moment esclatà a llurs orelles una prolongada imitació d'una corneta de claus, seguida d'aclamacions i esgarips; i tot plegat evidentment procedia de la gola i dels pulmons del *més quiet dels mortals*, o sigui, amb *més senzilla designació, del mateix Bob Sawyer*» (el subratllat és nostre).

Cal advertir que l'establiment de la relació anafòrica de referència entre sintagmes nominals no és pas tan lliure com en un principi es podria pensar. Tot seguit veurem que en català ens trobem amb una colla de restriccions pel que fa a l'establiment d'aquest tipus de relació. I és missió de la gramàtica del català donar raó de les condicions que regeixen l'anàfora referencial. Així, la gramàtica haurà d'explicar per què la frase (6a) és ben formada i, en canvi, no ho és la frase (6b) quan hom pretén que ambdós sintagmes nominals siguin *correferencials*.

- (6) a. Ahir vaig trobar *en Joan* però *el pobrissó* no em va reconèixer
b. *Ahir vaig trobar *el pobrissó* però *en Joan* no em va reconèixer

La gramàtica haurà d'explicar també per què dos sintagmes nominals indefinits no poden mantenir relació anafòrica de referència i, per contra, és possible que en mantinguin un sintagma nominal indefinit i un de definit (pronominal o no), com ens mostren els exemples de (7).

- (7) a. *Un vell* penetrava en el pòrtic en arribar-hi ella ... *Un vell* alçà els ulls i li donà el Déu-vos-guard.¹⁹
b. *Un vell* penetrava en el pòrtic en arribar-hi ella ... *El vell* alçà els ulls i li donà el Déu-vos-guard.

Els sintagmes nominals subratllats del fragment de discurs (7a) no poden ser interpretats com si ambdós es referissin a la mateixa persona, mentre que aquesta interpretació és possible a (7b).

De més a més, la gramàtica del català haurà de donar compte de les condicions per a l'establiment de la relació anafòrica de referència entre un sintagma nominal indefinit i un sintagma nominal definit. Considerem els fragments de discurs següents:

- (8) a. En Pere vol comprar *un llibre* ... *El* vol regalar a la seva tia
b. *En Pere va oblidar d'escriure *una carta* ... La seva tia, però, ja l'ha llegida
c. *La policia evità *un accident* ... Jo el vaig presenciar.

El sintagma nominal indefinit de (8a) pot establir relació al llarg del discurs amb un element *correferencial*, però això no és possible a (8b) ni a (8c). Aquestes i moltes al-

19. Els punts suspensius indiquen que no necessàriament les dues frases aquí reproduïdes han de ser consecutives de manera immediata.

tres qüestions relacionades amb l'anàfora de referència²⁰ han de trobar explicació a la gramàtica del català.²¹

Cal insistir encara en les nocions de referència i deixi per tal de distingir clarament els pronoms referencialment anafòrics dels pronoms deíctics. La *referència*, segons Frege, és la persona, objecte, estat o esdeveniment designat per una expressió lingüística. Així, l'esdeveniment bèl·lic designat per l'expressió *la segona guerra mundial* és la referència d'aquest sintagma nominal. La referència és, doncs, un determinat tipus de relació entre certes expressions lingüístiques i certs objectes, entitats, fets del món real o dels mons possibles, o, dit en altres termes, determinats objectes de l'univers del discurs.²²

La *deixi*, en canvi, és una designació intensa, molt més forta que la simple referència: és la designació ostensiva d'un element que es troba present a l'acte d'enunciació. Podem definir la deixi, doncs, com el fenomen que cobreix aquells aspectes de la llengua la comprensió íntegra dels quals només esdevé possible quan són coneguts tots els factors del context de l'enunciació (qui és l'emissor, qui és el receptor, quan i on té lloc l'enunciació, etc.).

A més dels pronoms personals de primera i de segona persona hi ha en català altres expressions deíctiques o egocèntriques —com B. Russell anomena les expressions d'aquest tipus, ja que sempre són exposades

des de la perspectiva del parlant. Així, a més de parlar de la *deixi de persona* (*jo, tu...*) per entendre la identitat dels interlocutors de l'enunciació, es parla de *deixi de lloc i temps* (*ahir, ara, aquí, aquest*,²³ etc) per considerar les coordenades espàcio-temporals de l'acte d'enunciació, i de *deixi social* per a la relació social que els interlocutors reflecteixen en el discurs (per exemple, el tractament de cortesia: l'ús dels pronoms *vós, vostè, tu*, etc.).

Podríem resumir això dient que les expressions deíctiques assenyalen objectes²⁴ de la situació enunciativa, mentre que les expressions referencials designen objectes de l'univers del discurs.

A propòsit de l'anàfora de sentit, cal dir en primer lloc que en català estableixen aquest tipus de relació els pronoms personals no definits, o sigui, els anomenats pronoms adverbials i neutre. Observem-ho a les frases de (9).

(9) a. — Heu pensat en la família?

— Sí, hi hem pensat

b. — Tens màquina d'escriure?

— Sí, en tinc

c. Quan el diari diu *que plourà*, en Pere ens ho comunica

La presència de pronoms a (9) agilitza en gran manera els diversos discursos: amb una forma pronominal monosil·làbica s'ha establert relació d'identitat de sentit amb elements més complexos apareguts anteriorment.

En català, poden mantenir també relació anafòrica de sentit el pro-sintagma verbal *fer-ho* i un sintagma verbal ple, i, evidentment, els elements sinònims, per exemple els subratllats de (10).

(10) a. La Maria porta un vestit i la Teresa du un abric

b. En Pere dirigeix una merceria i la seva germana regenta també una botiga de vetes-i-fils

20. Un dels més interessants problemes que plantegen les relacions anafòriques de referència és el que presenten les frases com (i), on és patent la presència de dos mons diversos:

(i) En Pere no vol comprar cap armari, perquè no sabia on encabir-lo.

No podem pas afirmar que l'antecedent de *lo* sigui *cap armari*, ni que el pronom definit pugui ser parafrasejat per *l'armari que en Pere no vol comprar*. El pronom definit ha de mantenir relació anafòrica amb un sintagma nominal indefinit, un *armari*, no negat. Vegem-ho, si no, a (ii), fragment de discurs sinònim de (i):

(ii) En Pere no vol comprar cap armari perquè, si comprava un armari, no sabia on encabir-lo.

El pronom manté relació amb el sintagma nominal de la frase condicional, la qual és patent a (ii), però latent a (i).

21. Per a un estudi detallat de l'anàfora de referència en català, vegeu Gemma RIGAU, *Aspectes d'una gramàtica generativa del text o discurs*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona (gener de 1979).

22. La referència d'una expressió lingüística pot ser també entesa i definida intencionalment. Així, per a J. D. McCawley i altres partidaris de la teoria de la semàntica generativa els sintagmes nominals referencials no es refereixen a entitats reals, sinó a la representació mental de l'univers pròpia del parlant.

23. Els pronoms demostratius *aquest*, *això* poden ser definits com a pronoms que designen un objecte o individu localitzat a la zona on es troba l'emissor i/o el receptor de la frase en el moment de l'enunciació. Aquell designa un objecte o individu fora de l'àrea en què es troba l'emissor i/o el receptor en el moment de l'enunciació.

Quan un demostratiu assenyalava algun mot que ja ha estat esmentat en el discurs o bé que ho serà més endavant es considera un element de deixi indirecta o discursiva.

24. Emprem el terme *objecte* en el sentit general de Frege.

Observem que a (10b), tot i la identitat de sentit entre els elements nominals subratllats, no hi ha relació de correferència (no es tracta de la mateixa botiga).

Com en el cas de l'anàfora de referència, hi ha en català unes condicions que regeixen l'establiment de la relació anafòrica de sentit. Així, alguns sintagmes verbals, per exemple els que contenen verbs de percepció involuntària, no poden establir aquest tipus de relació amb el pro-sintagma verbal *fer-ho*. Observem-ho a (11).

- (11) a. — Sents la cançó?
           — *Sí, ho faig
       b. — Escoltes la cançó?
           — Sí, ho faig

D'altra banda, hi ha restriccions pel que fa a l'aparició dels pronoms anafòrics de sentit en el mateix marc oracional, com mostren les frases de (12).²⁵

- (12) a. — Treu fruita del cistell!
           — *Ja en en trec
       b. — Vas d'excursió amb en Pere?
           — *Sí, hi hi vaig

La gramàtica del català haurà de donar compte de les condicions que regeixen l'anàfora de sentit.

Sovint l'element anafòric d'una frase o discurs es caracteritza per la manca de realització morfològica superficial. Tot i això, el parlant és capaç d'interpretar adequadament la frase precisament perquè entén l'element que no és físicament present com a anafòric. En aquests casos els lingüistes parlen d'anàfora zero o el·líptica.²⁶ No es tracta, però, d'un nou tipus de relació anafòrica. L'anàfora el·líptica o zero es basa, com tota relació anafòrica, en la identitat de referència o bé en la identitat de sentit entre dos elements, un dels quals ara serà superficialment elidit. Observem-ho a (13).

- (13) a. En Pere ja és aquí. — Va arribar anit, per això encara — dorm
       b. En Pere ha promès que — vindrà
       c. En Pere ha promès — venir
       d. El nen plora i la nena també —
       e. He perdut el mocador blanc i el — vermell

Tot catalanoparlant entén que el subjecte de les frases de (13a) és *en Pere*, encara que aquest element aparegui només a la

primera frase. Podem dir, doncs, que aquest sintagma nominal manté relació anafòrica de referència amb altres elements superficialment absents (representats aquí per —). Això mateix succeeix a (13b) i (13c), on hi ha sobreentesa correferencialitat entre el subjecte de la frase principal i el subjecte no present de la subordinada. A (13d) i (13e), en canvi, s'estableixen relacions anafòriques de sentit, en el primer cas entre sintagmes verbals (l'un superficialment present i l'altre no), i a la darrera frase entre elements nominals.

Un cop advertida l'existència de l'anàfora el·líptica, podem redefinir l'anàfora en general com la relació existent entre un element de l'estructura superficial de la frase o discurs, nul o no, i un altre element superficialment no nul. Aquesta relació pot ésser determinada per la identitat de referència o per la identitat de sentit dels elements.

Finalment, voldria remarcar que el tractament de l'aparició dels pronoms personals no deíctics com un procés anafòric ens permet de relacionar la pronominalització amb els altres processos anafòrics, per exemple els processos d'elisió per anàfora (o anàfora de zero). La pronominalització així entesa és una operació de substitució fonamentada en una relació anafòrica, on la forma pronominal sol ser més reduïda que el seu antecendent a fi d'agilitzar el discurs. En el cas de l'anàfora zero, allò que possibilita la relació anafòrica és l'elisió d'un dels elements, és a dir, constitueix el cas extrem de reducció. L'enquadrament del procés de pronominalització en el context general de les relacions anafòriques ens apropa a l'elaboració d'una teoria homògena dels processos anafòrics, una teoria que haurà de possibilitar l'establiment de les condicions generals que regeixen aquests processos a les llengües naturals. Ara com ara, encara hi ha, però, molts lingüistes que no creuen factible el tractament homogeni dels processos anafòrics.²⁷ Tanmateix, el lingüista ha d'aspirar a un aparell teòric tan general com sigui possible. I això vol dir que no pot renunciar a treballar per construir una teoria que expliqui globalment aquells fenòmens lingüístics que són del mateix tipus.

GEMMA RIGAU I OLIVER

25. Per a un estudi d'aquestes restriccions, vegeu Joan A. ARGENTE, *Un exercici d'anàlisi transformacional entorn del pronom EN*, a V. SÁNCHEZ DE ZAVALA (ed.), *Estudios de gramática generativa* (Barcelona 1976).

26. Vegeu BLOOMFIELD, *op. cit.*, ps. 293 i s.

27. Destaquen J. BRESNAN, *A Note on the Notion 'Identity of Sense Anaphora'*, «Linguistic Inquiry», II: 4 (1971), ps. 589-596; J. HANKAMER i I. SAG, *Deep and Surface Anaphora*, «Linguistic Inquiry», VII: 3 (1976), ps. 391-426. D'altra banda, cal citar P. M. POSTAL, *Some Further Limitations of Interpretative Theories of Anaphora*, «Linguistic Inquiry», III: 3 (1972), ps. 349-372, entre els defensors de la teoria homògena de l'anàfora.